

KAPITTEL 6

SMÅBYENS OFFENTLIGE ROM – ET ROM FOR ARRANGEMENTER OG/ELLER EN PERMANENT MØTEPLASS?

Anne Wally Ryan og Gjermund Wollan

Innledning

Tradisjonelt har små og mellomstore byer hatt bysentrum og torget som viktige arenaer for sosial samhandling, lokalbefolkningens stedstilhørighet og for besøkendes opplevelser av stedet (Jacobs 1961; Gehl 1971). Disse arenaene gir rom til funksjonelle og rituelle aktiviteter som skaper samfunn, både gjennom hverdagsaktiviteter og ved spesielle anledninger (Carr et al. 1992). Slike offentlige byrom avgrenses her til å være felles offentlige fysiske arenaer utendørs. En utfordring de seneste tiårene har vært at sentrumsområder som tidligere var preget av aktiviteter og et sosialt liv, har fått redusert mange av de funksjonene og aktivitetene som bidrar til et levende småbyliv. Gradvis privatisering, økt bilbruk eller motiver om å tiltrekke seg kjøpesterke aktører har medført at flere offentlige rom gradvis har blitt mer sosialt ekskluderende og dermed ikke lenger tiltrekker mennesker og felles aktiviteter (Smith og Low 2006: 4). Kjøpesentre er ofte blitt lokalisert utenfor bykjernen, og entreprenørpolitikk har understøttet utbygging av leilighetskomplekser nær slike sentra. Dette har ført til et *stedstap*, det vil si at mange også har mistet sitt viktigste levende fellesrom, som bygaten eller torget (Relph 1976;

Norberg-Schulz 1993). Mye av forskningen på betydningen av offentlige rom er basert på større og kompakte byer, mens det finnes mindre forskning på dette spesifikt i en småbykontekst (Bell og Jayne 2009; Vestby 2019).

I dag blir ofte bygater, bakromshager og aktivitetsparker tatt i bruk i forbindelse med kultur- og opplevelseshendelser, som festivaler og markeder. Slike hendelser, som ofte er gjentakende, skaper liv og aktivitet i byen, i en begrenset periode. Samtidig er det flere i «kulissene» som jobber over tid med planlegging og utvikling av arrangementene, og som skaper nettverk, tiltrekker folk utenfra og kanskje inspirerer andre til å skape noe i byrommene. Det er behov for mer refleksjon om hvilke samfunnsmessige effekter slike aktiviteter kan ha for småstedene utover den tiden de spesifikke aktivitetene foregår. Formålet med dette kapittelet er todelt: Først utfordrer vi oppfatningen av hva «en by» er, og åpner opp for å vektlegge betydningen heller enn størrelse. Videre presenterer vi to trønderske småbyer som eksempler og diskuterer hvordan torget, byparken og sentrumsgatene kan utgjøre «mulighetsrom» eller «mulighetsmiljø» for ulike former for sosiale aktiviteter, og hvordan dette kan ses i sammenheng med de mer varige hverdagsaktivitetene. Det viser tilbake til byen som sentrum for sivilisasjon, utvikling og frigjøring (Simonsen 2005; Norberg-Schulz 1993: 160). «Mulighetsrom/-miljø» brukes her i betydningen potensialet til å skape et inkluderende og levende samfunn i en småby. Med andre ord, hvordan byrom i småbyer kan være gjenstand for iscenesetting og opplevelser, både for egne innbyggere og besøkende på stedet, slik at det skapes nytt og pulserende byliv. Samtidig som vi merker hvordan funksjonene i sentrale deler av småbyen over tid endrer karakter, må dette også vurderes i en kontekst og problematiseres. Er det slik at et offentlig byrom med private og offentlige funksjoner, samt med et rutinebasert sosialt hverdagsliv, blir «snudd på hodet» gjennom de temporære funksjonene til festivaler og andre arrangementer? Byrommet livner til, bygaten blir bilfri, og menneskene spaserer omkring, omgås og nyter bylivet. Er det slik at etter arrangementene går sentrum, gater og torg tilbake til hverdagslivet, uten at alt som har skjedd har hatt betydning for det sosiale livet, bruken av ulike byfunksjoner og identifisering med småbyen?

Vi kan ikke svare eksakt på spørsmålene, men vår hypotese er at det ikke går et skarpt skille mellom den hverdagslige, rutinebaserte bruken av byen og byrommene og den virkningen som temporære aktiviteter, som festivaler og andre arrangementer, kan ha for bylivet og et levende bymiljø. I vår diskusjon

tar vi utgangspunkt i nordlige deler av Trøndelag, i Midt-Norge. Denne delen av landet deler flere av de typiske karakteristikkene med Nord-Norge. Ruralitet, store avstander, små byer og lite utbygd kollektiv infrastruktur. Kapittelet bygger delvis på tidligere empiri og kvalitative studier (Wollan 2009; Ryan 2012; Ryan og Wollan 2013) som går grundig inn på fenomenet kultur- og opplevelsesnæringer, og som blant annet viser hvordan det å skape sosial aktivitet i småbyene kan innby til kroppslige, levende møter og kunstneriske opplevelser. Ved bruk av deltakende observasjon og intervju av brukerne fikk vi frem hvordan dette igjen kan gjøre noe med menneskers opplevelser, minner og forhold til de respektive stedene. Disse studiene er i dette kapittelet supplert med nye observasjoner i tettstedene Levanger og Steinkjer i 2023 og 2024 samt semistrukturerte intervjuer med representanter for kultursektoren der.

Teori og kontekst for et levende byliv

Ifølge Bell og Jayne (2009) er mye av den urbane teoriutviklingen relatert til megabyer, metropoler og storbyregioner. De argumenterer imidlertid for at veksten av nye byutviklingsstrategier basert på kultur- og opplevelsesnæringer også skjedde i småbyene. Et sentralt aspekt for å forstå byutvikling er den romlige og humanistiske forskningen som er relatert til stedsbegrepet (Tuan 1974; Relph 1976; Norberg-Schulz 1993; Cresswell 2013), romlige teorier omkring følelser og mening som er knyttet til begreper som samhörighet, trygghet, identitet og minner (Casey 1987), og de arkitektoniske kvaliteter i byrommet. Litteraturen omtaler iblant dette som affektive og performative byrom. Det å skape affektive, trygge og inkluderende demokratiske byrom er også en utfordring innenfor byplanleggingen, ofte fordi man ikke lykkes med en helhetlig forståelse av hvilke mekanismer som skaper forskjellige affektive, emosjonelle og følelsesmessige modaliteter i ulike byrom (Anderson og Holden 2008; Thrift 2008; Pløger 2019).

Mye av litteraturen rundt rom og sted i en hverdagssammenheng handler om hvordan opplevelser og erfaringer bidrar til å virke identitetsskapende. Innenfor den humanistiske geografien har man spesielt vært opptatt av hvordan menneskers erfaringer, opplevelser og det å skape mening bidrar til hva et sted er for den enkelte (Tuan 1974; Relph 1976). Spesielt vektlegger Tuan (1974) at *sense of place* handler om kroppen og alle sansenes betydning for

stedsopplevelser. Relph (1976) viser at steder tolkes og oppleves ut ifra egne individuelle og personlige erfaringer. Stedsopplevelsen handler dermed ikke bare om steders lokalitet eller funksjon, men har også eksistensielle dimensjoner som varierer fra menneske til menneske. Innenfor den humanistiske geografien står hjem sentralt, men uansett hvilken tolkning av hjem man gjør, så viser studier at hjem og det å bo er sterkt koplet til konstruksjon av identitet, subjektivitet og mening (Rönnlund og Tollefsen 2015: 92). Felles for både Yi-Fu Tuan og Edward Relph er at de mener at mening og stedstilknytning skapes gjennom steders fysiske og estetiske egenskaper samt aktiviteter, erfaringer og de følelser mennesker har for steder. Dette betyr at endringer i noen av disse egenskapene også kan bidra til at opplevelsen av stedet endres. Massey (2008) diskuterer nettopp forholdet mellom det lokale og unike og de samfunnsmessige strukturene, som igjen påvirker det lokale stedet og den lokale konteksten. For Massey blir rom og steder derfor en miks av utstrakte og lokale relasjoner, og noe som stadig er i endring. Steder kan godt ha «en egen særegen karakter», men det er ingen enhetlig og koherent identitet fordi det spesifikke ved stedet blir kontinuerlig reproduisert i forhold til andre steder som et resultat av globaliseringsprosesser, for eksempel innen økonomi, kultur og sosiale relasjoner. På denne måten skiller Massey (2008) seg noe fra de humanistiske geografene foran og gjør seg til talperson for at rom og sted har relasjonelle forbindelser og multiple identiteter. Steder og menneskers stedsidentitet er i prosess og fremstår som *global sense of place*. I vår sammenheng gir dette mening, da ulike arrangementer og tiltak på ulike steder sjelden er stedsspesifikke som sådan. Hvordan skal man så forstå menneskers stedstilknytning og identifikasjon med steder? Innenfor den humanistiske og filosofiske tradisjonen er kropp og sted nær koplet sammen (Casey 1987). Gjennom å vandre på steder, se og kjenne materialiteten «under føttene» og delta i ulike aktiviteter med alle sanser skapes opplevelser som igjen kan feste seg som minner. Det er mer gjennom den levde kroppen enn som bevisst tenkning at minner fester seg i oss, hevder Casey (1987). Når torg og gater aktivt tas i bruk av byens innbyggere, kan byens offentlige rom forstås som sosioromlige møteplasser der menneskelig aktivitet bidrar til å forme og skape samfunn (Giddens, 1984). I vår sammenheng er det også viktig at aktiviteter og arrangementer i byrommet er inkluderende for alle. Allerede i 1968 skrev den franske filosofen Henri Lefebvre (1968) boka *Le droit à la ville* («Hvem som har rett til byen»). I dag problematiseres spørsmålet om retten til byen

innenfor byforskningen for å sette søkelyset på utbyggingsprosesser og aktiviteter i byområder som virker ekskluderende på ulike grupper i befolkningen (Jonas et al., 2015), for eksempel de som ikke har økonomi til å frekventere ulike områder eller av andre grunner er uønsket i slike områder.

I sosial og urban teori har man i dag et økende søkelys på den sosiale infrastrukturen, som refererer til et nettverk av rom, tilrettelegging, institusjoner og grupper som skaper muligheter for sosiale tilknytninger. Sosial infrastruktur er med andre ord et flerdimensjonalt konsept og må forstås kontekstuellt og dynamisk (Latham og Layton 2019). Her går man ut over det materielle og utendørs rom, men inkluderer også offentlige (innendørs) rom i tilknytning til utendørs offentlige rom samt praksis og det relasjonelle. Et godt eksempel her er biblioteket, og da spesielt dagens multifunksjonelle bibliotek. Også i småbyer har man i dag en tendens til relokalisering av slike funksjoner til sentrum, blant annet fordi det fremmer økt mobilitet og representerer et mangfold til bybildet. Den sosiale infrastrukturen handler også om at man må endre og lære ny atferd, for eksempel som følge av digitaliseringen eller at et sentrum har fått et for homogent preg. Biblioteket tilrettelegger for gratis nettilgang, lydbokutleie, er aktiv i digital profilering av tilbud og gjør det attraktivt å komme fysisk til ulike møteplasser som de tilrettelegger for, også i form av bespisning.

I neste avsnitt gir vi et innblikk i byens mange ansikter, det vil si ulike måter å oppfatte hva en by *er* på, at essensen av byer handler om folk. Videre fremheves og diskuteres to empiriske eksempler på småbyer der de offentlige byrommene utgjør *mulighetsrom* for ulike former for aktiviteter der kreativiteten, dialogen, leken og opplevelsene står i sentrum for å gjeninnnta torget, parkene og gatene som attraktive møtested, både for lokalbefolkningen og besøkende.

Byens mange ansikter

Bell og Jayne (2009) argumenterer for at en grunnleggende feil urbane forskere har gjort med tanke på småbyer, er måten de har tilnærmet seg hva en «by» *er* på. Dette innebærer at småbyer er blitt betraktet som irrelevante i bidraget til fortellingen om urbanitet og heller tvert imot har bidratt til en motstand mot det å være urban. Den danske geografen Kirsten Simonsen fremhever poenget om at det har vært en tendens til å generalisere spesifikke

tid-romlige figurasjoner av bylivet, og at man dermed har oversett diversiteten i måten beboerne og brukerne konstruerer deres by på – kroppslig, sosialt, materielt og symbolsk. Turen og det «å gå i byen» er en vesentlig dimensjon i vår erfaring av det bymessige (Simonsen, 2005, s. 209). Torget, byparken og sentrumsgatene kan utgjøre «mulighetsrom» eller «mulighetsmiljø» for ulike former for aktiviteter som kan bidra til et levende bymiljø. Det handler også om byens «frigjørende potensial». Når offentlige byrom åpner opp for ulike uttrykksformer, kan det gi rom for demonstrasjoner og markeringer, politisk valgkamp, underholdning og så videre. Kanskje er det slik at dette blir mer synlig i en småby enn i en storby der arealet og omfanget av offentlige rom og uttrykte ytringer er større?

Tilnærmingene ovenfor viser en mer mangfoldig og humanistisk forståelse av hva en by er, noe som utfordrer den mer allment brukte hierarkiske inndelingen basert på størrelse og grad av urbanitet. Et annet aspekt ved den tallfestede inndelingen er den geografiske konteksten. I både internasjonal og nasjonal litteratur er det ikke en entydig definisjon på størrelse av *small cities*, men ofte er det byer med under 100 000 innbyggere, mens man i en norsk sammenheng ofte vil anvende et lavere befolkningstall. I et notat utgitt av Norske arkitekters landsforbund er en småby et tettsted eller mindre by med opptil 10 000–15 000 innbyggere (Waage 2015). Videre er det usikkerhet om dette er hele bykommunen eller bare gjelder en viss avstand fra sentrum. Diskusjonen om hva som skal til for å omtale et sted som «by» i Norge, er pågående. I dag omtales Kolvereid med 1728 innbyggere (SSB 2024) i nåværende Nærøysund kommune i Trøndelag som Norges offisielt minste by. «Satt på spissen kunne Nærøys bystatus tolkes som et uttrykk for at begrepet by var i ferd med å bli tømt for mening. ... de tradisjonelle skillemerkene mellom by og land var ikke lenger fruktbare. Juridisk var det ingenting som lenger skilte bykommuner fra landkommuner. Det som gjenstod, var symbolverdien ved å kunne kalle seg en by» (Stugu 2006: 504).

Trehusbyen Levanger

Som en av få gjenværende trebebyggelser i Midt-Norge er både gater, plasser, parker og bygninger i Levanger fredet etter kulturminneloven. Dette skjedde i 2018 og betyr at tettstedet/byen med 10 610 innbyggere (SSB 2024) har fått status som fredet kulturmiljø av nasjonal verdi, uten at dette ifølge

Riksantikvaren er ment å gå ut over verdiskaping, utvikling og et levende bymiljø (Fluge 2019). Selv om historien, som strekker seg tilbake til etter bybrannen i 1897, og fredningen gjør trehusbyen unik og spesiell, er byen også typisk for mange andre småbyer i Norge, med et lite og kompakt sentrum og med nærhet til ulike tjenester og servicetilbud. Byen som ble grunnlagt som markedsplass allerede i middelalderen, på grunn av nærheten til Trondheimsfjorden og ferdselsveien over til Sverige, er fortsatt kjent for sin betydelige aktivitet med Marsimartnan om vinteren, Levangermartnan om sommeren samt mange andre ulike arrangementer. Kjernen i Marsimartnan er nettopp den historiske handelen mellom Levanger og Jämtland, der det kom fjellbønder fra Jämtland og Trøndelag, fiskebønder fra Fosen, folk fra bygdene rundt Trondheimsfjorden og sørsamer. Lenge var et av de store arrangementene under Marsimartnan det som kalles Fakkelnatta. Her ble lysene i byen slukket, og det ble åpnet opp for kulturelle innslag, historiske tablåer og opptrinn i gatene. Folket kunne gå gjennom gatene i den historiske trehusbyen med levende fakler og fornemme hvordan livet i byen kunne være tidligere. Det å ha vært deltaker ved flere anledninger på Fakkelnatta innebærer også å fornemme den kollektive entusiasmen for historien og småbyen blant de som deltar. Iscenesettingen krever både arrangementskompetanse, god koordinering og betydelig innsats av frivillige lag og foreninger og frivillige kulturaktører i og rundt Levanger. Av brannhensyn er Fakkelnatta nå erstattet med arrangementet Kulturnatt. Den nye Kulturnatta består av ulike arrangementer der man stopper mer opp og kan velge blant mange tilstelninger. Kulturnatta skaper også en helt spesiell stemning i byen og gjør at mennesker kan være sosiale og bruke tid sammen på det de foretrekker (informant, Levanger kommune). Innholdet i Kulturnatta består blant annet av ulike konserter av både amatører og profesjonelle, kunstutstillinger og museumsbesøk, byvandring, ølbrygging og fotoutstillinger. Nyere sommer- og høstaktiviteter som for eksempel Bakgårdsfestivalen under Levangermartnan og arrangementene Sommer sammen og Barnas verdensdager bidrar også til å ta byrommene i trehusbyen aktivt i bruk. Grønn lørdag er et arrangement i byens gater og bruktbutikker som også appellerer mye til den nye miljøbevisste ungdommen. Sentralt i alle disse arrangementene er den betydningen som frivilligheten og frivillighetssentralen spiller i samspill med arrangementsavdelingen i kommunen (informant, Levanger kommune). Under mange av arrangementene stenges enkelte gater for trafikk, deler av parken (som ellers er for parkering) tas i

bruk, og butikker holder kveldsåpent. Den samlede aktivitetsoversikten viser at det er ulike arrangementer i trehusbyen stort sett hele året. Kommunen har også en egen arrangementsavdeling som koordinerer og gjennomfører mange faste arrangementer i løpet av et år. En annen viktig og «varig» kulturarena i Levanger sentrum er biblioteket, som skaper mye aktivitet for alle grupper i befolkningen (informant, Levanger kommune).

For det første bidrar mangfoldet av arrangementer til at byen og byrommene tas aktivt i bruk flere ganger i løpet av året. Noen arrangementer har kommersielle innslag, for eksempel enkelte festivaler og konserter, mens de fleste av de nevnte arrangementene skal kunne brukes av alle, uansett alder og sosioøkonomisk status. Et viktig mål for kulturretaten i kommunen i arbeidet med slike arrangementer er å unngå utenforskap (informant, Levanger kommune). For det andre skapes slike aktiviteter ikke av seg selv; de krever arrangementskompetanse og et betydelig frivillighetsbidrag. For det tredje kan det å være med på å planlegge og gjennomføre slike arrangementer for lokalbefolkningen skape et eierforhold til det som skjer i trehusbyen. Det å ta byen aktivt i bruk gjør at mennesker kan føle seg stolte over det som skjer i egen by, samt gi grunnlag for gode minner og identifisering med stedet (informant, Levanger kommune).

Gjenreisningsbyen innerst i fjorden – Steinkjer

Tettstedet/byen Steinkjer med 12 929 innbyggere i 2023 (SSB, 2024) er lokalisert innerst i Trondheimsfjorden ved utløpet av Steinkjerelva og er administrasjonssenteret for Trøndelag fylke. Byen har en rik historie som går tilbake til 1857 da den ble etablert som en kjøpstad. Fra 1964 har det årlig vært arrangert marked i byen med torget og gatene omkring som de sentrale arenaene. Det regnes som en folkefest med handel, lotteri, tivoli og ulike arrangementer som foregår i en smeltedigel der både kommersielle, offentlige og frivillige aktører er involvert. Steinkjer er også kjent som en gjenreisningsby med en særegen og funksjonalistisk arkitektur typisk for gjenoppbyggingen etter andre verdenskrig. Den funksjonalistiske stilen er kjent for enkle rene linjer, en praktisk tilnærming til design og lys, luft og grønne områder omkring. Det nyrenovert samfunnshuset sentralt plassert ved torget er et godt eksempel på gjenreisningsarkitekturen. I 2023 åpnet også et helt nytt og moderne kulturhus vis-à-vis samfunnshuset og kirka. Bygget tar hensyn til torget og

gjenreisningsarkitekturen i utforming og materialbruk og inneholder en rekke funksjoner, som hovedscene, saler, kino, kafé, kunstgalleri og bibliotek. Kulturhuset, kirka og samfunnshuset er sentrale bygg i det som omtales som «kulturkvartalet», og dette rammer inn torget på en helhetlig måte (informant, Steinkjer kommune). En annen nyetablering er en aktivitetspark plassert der det tidligere var et nedslitt parkamfi, det vil si bak samfunnshuset og åpent ned mot elva. Parken tiltrekker folk i alle aldre og er designet for lek, trening, utendørs konserter, skøytebane med mer. Siden etableringen av festivalen i 2006 har parken vært en viktig arena for Steinkjerfestivalen. I 2006 var det delte meninger og varierende tro på å etablere en ambisiøs musikkfestival i «lille Steinkjer». Store deler av næringslivet og butikkdirverne i sentrum observerte hva som skjedde, men var avventende før de ville vurdere sponsorstøtte og lignende. I mange år hadde det vært martna med handelsgater, tivoli og torgfest i byen, men dette var noe annet. I byens offentlige rom var det bare korte glimt av at det foregikk en festival i byen. Hovedarenaen var litt utenfor sentrum, i forbindelse med et fotballstadion. Den særegne kirka med dens akustikk og glasskunst ligger ved torget og er en populær konsertarena, også for festivalen. Noen minutter etter en festivalkonsert var torget like tomt som en hvilken som helst hverdagskveld. Festivalen var en suksess, publikum var meget fornøyd, og det var positive tall i regnskapet. Den regionale avisen valgte likevel et stort bilde av hovedarenaen med en tittel om at det var god plass til flere. Det var utopisk å tenke at man skulle klare å fylle hele stadion med folk. Forskerteamet som hadde festivalen som case, konkluderte også med at det var bedre å ta i bruk de sentrale byrommene (Ryan 2012). I tiden etterpå har torget og byrommene omkring vært hovedarena, og lokalbefolkning og lokalt næringsliv har for lengst tatt eierskap over og omfavnet festivalen. Etter åpningen av kulturkvartalet har det tidligere storteltet på torget blitt tatt bort, fordi man nå hadde en fysisk omramming omkring torget som både gjorde det mer lukket og mer lyst og luftig (informant, Steinkjer kommune). Den tredje av de «tre store» arrangementene i sentrum av Steinkjer er Hilmarfestivalen, en av de største folkemusikkfestivalene i Norge. Denne arrangeres i november og bidrar med det til å spre aktiviteten i byrommene utover året. Ved å bruke kulturkvartalet har festivalen blitt mer intim, samtidig som den er utadrettet og inkluderende. Et eksempel er etableringen av «Hilmar året rundt» med en rekke konserter som arrangeres på ulike steder og årstider, men med et samarbeid med arrangørene av festivalen. I tilknytning til martnan og festivalene er

det de siste årene utviklet en rekke tilleggsarrangementer, noen i tilknytning til festivalene, andre inspirert av disse. Alt dette bidrar til at det skapes rom, at man får en anledning for å treffes, og at man får inspirasjon utenfra.

Diskusjon

Den postmoderne vendingen innenfor byutvikling, blant annet med vekt på kultur og opplevelser, handler i vår sammenheng både om planlagt byutvikling for å skape aktivitet i byen og det at lokalbefolkningen og frivilligheten faktisk ønsker å bidra med aktiviteter på stedet de føler tilhørighet til. Kanskje er det en konvergens her mellom system og livsverden ved at byplanlegging og politikk ønsker å skape gode bysamfunn som inkluderer alle (Røe, 2019). Når festivaler og arrangementer iscenesettes i det offentlige byrom, og når omgivelsene og materialiteten tas kreativt i bruk, får man hendelser som inviterer til det konkrete og sanselige, til sosiale møter, opplevelser og livsutfoldelse. Det kan inspirere flere til å skape og tilrettelegge for opplevelser, og det kan føre til debatt om utforming og bruk av de offentlige rom. Enkelte arrangører investerer i utstyr for deretter å dele eller leie ut til andre arrangører. Medieoppslag skaper engasjement for hva som skjer, og man får et samspill mellom sammensatte grupper av personer, på tvers av næringsliv, offentlige aktører og frivilligheten. Nye bekjentskaper og nettverk skapes, og kompetanse ervervet gjennom erfaringene med å arrangere kan anvendes i nye sammenhenger. På denne måten fremstår ikke slike bysamfunn som statiske, og aktivitetene gjør noe med slike samfunn. Tidligere forskning viser at dette ikke bare gjør at egne innbyggere kan se på stedet sitt med nye øyne, men også at besøkende kan åpne opp stedet for dets innbyggere, og at også andre får en tilknytning til stedet gjennom å delta (Wollan 2009; Ryan og Wollan 2013). Ingen kan fange begivenheten eller planlegge for de grenseoverskridende opplevelsene, men kun legge til rette og håpe på at noe skjer.

Det karakteristiske med Steinkjer og Levanger er hvordan de temporære arrangementene, som kommersielle festivaler og andre arrangementer, tar byens fysiske struktur eller selve byrommet i bruk på en kreativ og stadig fornyet måte, men også hvordan det bidrar til vektlegging av den sosiale infrastrukturen. I Levanger har man en aktiv holdning til å tilrettelegge for og samarbeide med frivilligheten slik at byrommene og gatene åpnes for bruk, også ut over det som er regulert. Det kan for eksempel være å stenge av

trafikkerte gater og byrom for en periode slik at ulike lavterskel, inkluderende og gratis arrangementer kan finne sted. Det er en viktig del av arbeidet for å unngå utenforskap. Hvordan skillet mellom de temporære hendelsene og de hverdagslige funksjonene viskes noe mer ut, kan også illustreres med etableringen av kulturkvartalet i Steinkjer. Ved åpningen i 2023 ble både eksisterende og nye bygg omkring torget tatt i bruk på nye måter. Man brukte rommet bokstavelig talt som flerdimensjonal scene, da hovedscenen på torget for en kort stund ble avløst av et musikalsk uttrykk på taket av samfunnshuset og videre av et annet på toppen av kulturhuset og dernest med orgelmusikk fra kirka. Det å forene lokalisering av både offentlige, private og frivillige aktører og funksjoner i kulturkvartalet har betydd en vending når det gjelder bruken av sentrum og torgområdet i Steinkjer. For det første skaper det persontrafikk til ulike tider på døgnet og for alle alderssegmenter, altså økt hverdagslig aktivitet som åpner opp for de sosiale møtene både i og omkring torgområdet. Det bidrar til mangfold og inkludering og styrker den sosiale infrastrukturen (Latham og Layton 2019). Både den fysiske innramningen av området, profileringen av de sammensatte store arrangementene og den bevisst tilrettelagte infrastrukturen med for eksempel uttak av strøm og vann har bidratt til økt bruk og flere temporære aktiviteter. «Det er en tid før og etter etableringen av kulturkvartalet» (informant, Steinkjer kommune).

Fortsatt er det slik at handel og mye av de tilfeldige sosiale møtene i hverdagen i stor grad foregår på de semiurbane kjøpesentrene. Kanskje er det det sosiale livet eller sosiale interaksjonene i disse semiperifere urbaniteter vi burde studere? Samtidig merker vi de siste årene en økt bevissthet for den sosiale bærekraften i byplanleggingen, noe som medfører behov for mer kunnskap om den sosiale infrastrukturen, om hva og hvordan de sosiale interaksjonene mellom folk fungerer, og om hva det betyr for dem. Fremveksten av multifunksjonelle offentlige bibliotek er en av tendensene. Dette er bygg som rommer mer enn den tradisjonelle bibliotekfunksjonen, for eksempel attraktive temporære hendelser som utstillinger og foredrag, men som samtidig er en varig og attraktiv møteplass for folk i alle aldre, til ulike tider. Vi vil hevde at temporære hendelser ikke handler om en dikotomi. Selv midlertidige og tidsbegrensede aktiviteter påvirker trolig deltagende menneskers opplevelser av småbyene nettopp fordi de bryter med hverdagslivets rutinebaserte hendelser. Det har vært en betydelig økning i slike aktiviteter de senere årene, de er spredt mer over hele året og rettet mot alle mennesker uavhengig av alder og

sosioøkonomisk status. På denne måten får stadig flere retten til å bruke byen (Lefebvre 1968; Jonas et al. 2015). Vi vil hevde at det å bruke byen i perioder og få nye opplevelser og impulser kan gi grunnlag for minner som igjen kan gi sterkere identifisering, stedstilknytning og «sense of place» (Tuan 1979; Casey 1987). Studier av arrangementer i Levanger og Steinkjer over tid viser at de er dynamiske, kreative og stadig åpner opp for nye uttrykk og inntrykk utenfra. Den britiske geografen Doreen Massey (2008) omtaler det som «global sense of place». En kjenner ikke bare en sterkere stolthet over og tilhørighet til stedet, men det viser at steder er dynamiske og står i relasjon til omverdenen. Litt av verden trekkes inn i småbyens urbanitet.

Avslutning

Tradisjonelt var bysentrum og spesielt torget det sosiale hjertet i småbyen. Det var et rom for funksjonelle og kommersielle aktiviteter og for rituelle og kulturelle hendelser. I tillegg var det en sentral og varig møteplass for byens innbyggere i hverdagslivet og ved spesielle midlertidige anledninger. Tiår med vekst av kjøpesentre utenfor bysentra har bidratt til at både funksjoner og folk ikke lenger tilbringer mye av hverdagslivet i de sentrale byrommene. Samtidig har det også vært en vekst i arrangementer som festivaler og matmarkeder med bruk av byrommene som temporære «kulisser». Poenget er at bruken av byrom i slike kortvarige hendelser gjør noe med de sosiale interaksjonene, hvordan man opplever stedet, og hvordan bruken av de fysiske omgivelsene er, samtidig som endringer i de fysiske og sosiale strukturene gjør noe med de som deltar. Det er dette som er med på å skape det dynamiske byrommet, der også hverdagsaktivitetene finner sted.

Det å ta byen i bruk og delta på ulike arrangementer er også å få et forhold til byen og byrommet, ut over den identifiseringen som de hverdagslige aktivitetene som skole, jobb, hjem og frivillige aktiviteter gir. Basert på vår tidligere forskning kan det argumenteres for at det å legge til rette for et økende antall ulike typer arrangementer kan bidra til mangfold, inkludering og begeistring. Folk har fått øynene opp for betydningen av å ta byen i bruk, også som mer hverdagslige aktiviteter spredd utover i året, på kveldstid og med aktiviteter og mindre arrangementer som er gratis. Det å reetablere offentlige og frivillige funksjoner omkring sentrale byrom, som for eksempel torget, vil gi økt mobilitet av folk i alle aldre og uavhengig av sosioøkonomisk status. Samtidig

vil vi understreke at det fortsatt er behov for mer kunnskap for å konkludere om hvordan mennesker, både lokalbefolkning og tilreisende, faktisk bruker byrommene i eksemplene våre, og hvilke opplevelser de har etter å ha deltatt på ulike aktiviteter og arrangementer. Persepsjonen, opplevelsen og småby-identiteten er både individuell, kollektiv og endres over tid. Likevel er den opprinnelige betydningen av byrommet som *møteplass* i mindre grad endret. Fremdeles handler det om at folk treffes i forbindelse med viktige begivenheter, sosiale feiringer, handel og tilfeldige møter mens man spaserer på vei til en hverdagslig aktivitet. En tilnærming kan være å øke oppmerksomheten mot sammenhengen mellom den sosiale og fysiske infrastrukturen og konteksten i planleggingen. Det vil si hvordan tilgjengelighet til rom, tilrettelegging, formelle og uformelle institusjoner og grupper skaper muligheter for sosiale tilknytninger, fellesskap og livskvalitet for folk i byrommene. Dette samsvarer med prinsipper man legger til grunn i strategiske utviklingsstrategier for å skape bærekraftige, levende og attraktive småbyer.

Referanser

- Anderson, B. og Holden, A. (2008). Affective Urbanism and the Event of Hope. *Space and Culture*, 11(2), 142–159. <https://doi.org/10.1177/1206331208315934>
- Bell, D. og Jayne, M. (2009). Small Cities? Towards a Research Agenda. *International Journal of Urban and Regional Research*, 33(3), 683–699.
- Carr, S., Francis, D., Rivlin, L.G. og Stone, A.M. (1992). *Public Space*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Casey, E.S. (1987). *Remembering: A Phenomenological Study*. Bloomington: Indiana University Press.
- Cresswell, T. (2013). *Geographic Thought. A Critical Introduction*. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Fluge, Ø.A. (2019). Ein historisk og levande by. Hentet fra <https://riksantikvaren.no>.
- Gehl, J. (1971). *Livet mellom husene og udeaktiviteter og udemiljøer*. Copenhagen: Arkitektens Forlag.
- Giddens, A. (1984). *The Constitution of Society*. Cambridge: Polity Press.
- Jacobs, J. (1961). Jane Jacobs, The death and life of Great American. *Cities*, 21(1), 13–25. Jonas, A.E.E., McCann, E. og Thomas, M. (2015). *Urban Geography. A Critical Introduction*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Latham, A. og Layton, J. (2019). Social Infrastructure and the Public Life of Cities: Studying Urban Sociality and Public Spaces. *Geography Compass*, 13(7). <https://doi.org/10.1111/gec3.12444>
- Lefebvre, H. (1968). *Le droit à la ville* [The Right to the City]. Paris: Anthropos.
- Massey, D. (2008). A Global Sense of Place. I Oakes, T. og Price, P.L., *The Cultural Geography Reader* (s. 269–275). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203931950>
- Norberg-Schulz, C. (1993). Stedsbruk. *Byggekunst*, 75 (3), 158–163.
- Pløger, J. (2019). Affektiv urbanisme, performative byrom og eventalisering av bylivet. I Henriksen, I.M. og Tjora, A. (red.), *Bysamfunn*, s. 84–96. Oslo: Universitetsforlaget.
- Relph, E. (1976). *Place and Placelessness*. London: Pion Limited.
- Robinson, J. (2005). Urban Geography: World Cities, or a World of Cities. *Progress in Human Geography*, 29(6), 757–765. <https://doi.org/10.1191/0309132505ph582pr>
- Ryan, A.W. (2012). Festivalens estetikk – fasade eller drivkraft? I Stene, M. (red.), *Opplevelse – innhold, verdi, næring og sted*, s. 131–148. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.
- Ryan, A.W. og Wollan, G. (2013). Festivals, Landscapes, and Aesthetic Engagement: A Phenomenological Approach to Four Norwegian Festivals. *Norsk Geografisk Tidsskrift (Norwegian Journal of Geography)*, 67(2), 99–112. <https://doi.org/10.1080/00291951.2013.784352>

- Røe, P.G. (2019). Planlagte bysamfunn – fra sosiale utopier til markedspragmatisme. I Henriksen, I.M. og Tjora, A. (red.), *Bysamfunn*, s. 206–224. Oslo: Universitetsforlaget.
- Rönnlund, M. og Tollefsen, A. (2015). *Rum. Samhällsvetenskapliga perspektiv*. Stockholm: Lieber.
- Simonsen, K.F. (2005). *Byens mange ansigter: Konstruktion af byen i praksis og fortælling*. Roskilde: Roskilde universitetsforlag.
- Smith, N. og Low, S. (2013). Introduction: The Imperative of Public Space. I Low, S. og Smith, N. (2013), *The Politics of Public Space*, s. 1–17. London: Routledge.
- SSB Statistisk sentralbyrå (2024). <https://www.ssb.no/statbank/table/04859/>. Hentet 25.09.2024.
- Stugu, O.S. (2006). Urbaniseringens sluttpunkt. I Helle, K., Eliassen, F.E., Myhre, J.E. og Stugu, O.S. *Norsk byhistorie. Urbanisering gjennom 1300 år*, s. 504. ISBN 978-82-530-2882-8.
- Thrift, N. (2008). *Non-Representational Theory: Space, politics, affect*. London: Routledge.
- Tuan, Y.F. (1974). Space and Place: Humanistic Perspective. I Agnew, J., Livingstone, D.R. og Rogers, A. (1996). *Human Geography. An Essential Anthology*, s. 444–457. Oxford: Blackwell.
- Vestby, G.M. (2019). Byglød: Å skape nytt liv i hjertet av små og mellomstore byer. I Henriksen, I.M. og Tjora, A. (red.), *Bysamfunn*, s. 108–122. Oslo: Universitetsforlaget.
- Waage, A. (2015). Attraktive, bærekraftige bomiljø i småbyen. Notat, Norske arkitekters landsforbund.
- Wollan, G. (2009). *Festivaler og turisme som performing places. En sosio-kulturell analyse*. Høgskolen i Nord-Trøndelag. Rapport nr. 59. Steinkjer.